תורת אביגדור

באידיש

הגאון ר' אביגדור מיללער זצ"ל

פארוואס זענען מיר אין גלות?

פרשת בחקותי

חלק א. די פריערדיגע גליות

דאס גוטע לאנד

ווען דער בעל קורא ליינט אין די וואכעדיגע סדרה (בחקותי כו:לב-לג), **וַהֲשִׁמֹתִי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ** - און איך וועל פארווייסטן דאס לאנד... **וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה** - און איך וועל חרוב מאכן אייערע שטעט," טראכטן מיר, 'אזא טראגעדיע! די אלע רייד זענען פארווירקליכט געווארן!' און מיר דערמאנען זיך אין די באקאנטע ווערטער פון מחזור **וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ** - צוליב אונזערע זינד זענען מיר פארטריבן געווארן פון אונזער לאנד. מיר טראכטן, 'מיר זענען די וועלכע האבן גורם געווען אז אונזערע הערליכע שטעט זאלן חרוב ווערן.'

וועלכע שטעט? וואספארא לאנד? אודאי רעדן מיר דא פון ארץ ישראל אבער ס'איז דא מער דערצו. איך געדענק א רב אין בראונסוויל האט אמאל געזאגט אז פסוק וואס רעדן פון אונזער גלות: **וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה** - איר וועט פארלוירן גיין פון דאס גוטע לאנד וואס איך געב אייך (דברים יא:יז). און ער האט געזאגט: "זייט פארזיכטיג ווייל איין טאג קענט איר פארלוירן גיין פון דאס גוטע לאנד וואס איך געב אייך - דאס לאנד אמעריקע."

אין די ערשטע מחשבה האב איך געטראכט אז דאס איז נישט אמת - דער פסוק רעדט פון ארץ ישראל! און דא רעדט דער אלטער רב פון אמעריקע. אבער איך האב זיך דאן געלערנט א ווייכטיגע זאך. אמעריקע איז אויך א גוטע לאנד. נישט נאר אמעריקע, אויך אסטראליע איז א גוטע לאנד. עס זענען דא אסאך גוטע לענדער וואס דער באשעפער געבט צו אייך, איז **הִשָּׁמְרוּ לָכֶם** - געב אכטונג! ווייל גלות מיינט נישט נאר דאס וואס האט איינמאל פאסירט אין ארץ ישראל; דאס איז א פראצעדור אין די היסטאריע.

גלות בבל

און אזוי ווען מיר זאגן **מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ**, אז צוליב אונזערע זינד זענען מיר פארטריבן געווארן פון אונזער לאנד, דארפן מיר געדענקען אז מיר רעדן נישט נאר פון די זינד פון אונזערע אור-עלטערן פון טויזנטער יארן צוריק ווען דער בית המקדש איז נאך געשטאנען; עס גייט ארויף אויף אלע צייטן אין די געשיכטע.

מיינט נישט אז בבל איז נישט געווען אן ארץ טובה. פאר די אידן וועלכע זענען פארוואנדערט געווארן קיין בבל נאך חורבן בית שני, איז עס געווען פאר זיי א געהויבענע תקופה. עס זענען געווען פיל אידישע שטעט אין בבל. נהרדעא ווערט באשריבן אין יוסיפין ווי א ענצליך אידישע שטאט; נישט נאר אז אידן האבן דארט געווואוינט. און דאס איז געווען א גרויסע ארומגעמויערטע שטאט מיט פעסטע מויערן. שטעלט זיך פאר, אן אלטע אידישע שטאט מיט מויערן.

און די אידן זענען דארט געווען געערט. פון גאנץ אין אנהייב האבן די קעניגן געגעבן די העכסטע רעגירונגס פאסטנס פאר די אידן. דניאל איז א שטיק צייט געווען דער צווייטער אין ראנג ביים הערשאפט איבער גאנץ בבל. איר געדענקט מרדכי? ער איז געווארן דער משנה למלך אנשטאט המן. פיל גרויסע אידן האבן געהאט מאכטפולע פאזיציעס אין בבל און אין פרס. אינאיינעם איז עס געווען איין גרויסער קעניגרייך.

דער פרייליכער גלות

און אפילו פיל יארן שפעטער ווייסן מיר אז די קעניגן פון בבל זענען געווען פריינט פון די אידן. עס ווערט דערמאנט אין די גמרא (זבחים יט.) ווי אזוי רב הונא בר נתן איז געשטאנען פאר דעם קעניג, און רב הונא'ס גארטל איז אביסל אראפגעפאלן, האט דער קעניג מיט זיינע אייגענע הענט אויפגעהויבן פאר אים דעם גארטל. און ער האט געזאגט צו רב הונא, "איר זענט א ממלכת כהנים. איר זענט א פאלק פון כהנים און די כהנים דארפן האלטן דעם גארטל העכער. עס זעט אויס בעסער." דער קעניג פון פרס האט אויפגעהויבן דעם גארטל פון רב הונא.

שפעטער, ווען רב הונא בר נתן איז געקומען צו דער אמורא אמימר און דערציילט די מעשה, האט דער אמורא אמימר געזאגט, "עס איז געווארן מקוים אין דיר דעם פסוק (ישעיהו מט:כג), **וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנֶיךָ** - קעניגן וועלן זיין אייערע קנעכט." דאס מיינט, אז אין בבל, אין גלות, זענען מיר באדינט געווארן דורך די גוים.

עס איז געווען מערקווירדיג ווי אזוי אידן האבן געלעבט אין בבל! בבל איז געווען א מתנה; עס איז נישט געווען דער סארט גלות ווי מיר טראכטן היינט. פאר טויזנט יאר האבן די גוים אונז נישט געטשעפעט. אידן האבן געהאט טויזנט פריילייכע און פרוכטבארע יארן דארט. איר מיינט אז דער תלמוד בבלי איז אומזיסט צוזאמגעשטעלט געווארן דארט?! בבל איז געווען די היים פאר די תורה!

פארוואנדלט ווערן צו א מינאריטעט

ביז עס האבן אנגעהויבן פאסירן פארשידענע זאכן. פלוצלינג האבן זיי אנגעהויבן פראבירן אויסזען ווי די גוים. זיי האבן אנגעהויבן זיך אליין דערנידערן. עס זענען געווען זינד. אה יא. ווען מיר האבן אנגעהויבן צו ליידן דארט, איז עס נישט געווען אומזיסט; עס איז געווען **מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ** אז מיר האבן פארלוירן די מתנה.

ביז ענדליך האט דער באשעפער געזאגט, "אויב אזוי, אויב איר שעצט נישט די גרויסע מתנה, ווועל איך עס אוועקנעמען פון אייך." דאס איז געווען די לעצטע תקופה ווען דאס אידישע פאלק איז געשטאנען אין אזא גוטע פאזיציע צו זיין די מערהייט פון די געזעלשאפט. פון דאן, ווען מיר זענען אויסגעמישט געווארן צווישן די פעלקער, כאטש וואס אין געווייסע לענדער האבן מיר געלעבט גוט מער וויניגער, אבער מיר זענען אלעמאל געווען די מינדערהייט צווישן פרעמדע. אין בבל, זענען מיר געווען די מערהייט! אלזא קוקן מיר צוריק און מיר זאגן, "**מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ** - צוליב אונזערע זינד זענען מיר פארטריבן געווארן פון אונזער לאנד.

דאס איז א טייל פון אונזער תפקיד אלס פרומע אידן - ספעציעל ווען מיר ליינען דאס אין די פרשה - מיר דארפן צוריקקוקן אויף אונזער פארגאנגענהייט און זאגן **מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ**. נאכאמאל און נאכאמאל, צוליב אונזערע זינד, האבן מיר פארלוירן די מתנה וואס דער באשעפער האט אונז געגעבן.

תורה און גרולה

איר ווייסט, מיר האבן אמאל פארמאגט א שפאניע. עס איז געווען א שטאלץ פאר אונז, ווי מיר האבן מצליח געווען אין ספרד. די ספרדים

וועלכע שטאמען פון שפאניע שרייבן אונטער זייער נאמען מיט די ראשי תיבות ס"ט - ספרדי טהור; א לויטערער ספרד'ישער איד. דאס מיינט, "מיר שטאמען פון שפאניע, פון א לויטערער יחוס." דאס זענען געווען אידישע אריסטאקראטישע פאמיליעס.

שפאניע איז געווען א וואונדערליכע לאנד! עס איז געפירט געווארן דורך די איסלאמישע אראבער - זיי זענען געווען געבילדעטע און פארגעשריטענע מענטשן און די אידן האבן דארט געלעבט אין עשירות. עס איז געווען האנדל אין שפאניע און אידן זענען געווען אזוי מאכטפול, אז איין איד איז אפילו געווען דער וויזיר, דער וויצע הערשער פאר דעם קאליף אין שפאניע.

פאעזיע, שפראך און אידישע ליטעראטור האט געשפרודלט אין שפאניע. אלעס! אודאי, די תורה און גדולי ישראל האבן דארט געבליט. גדולי ישראל האבן דארט מחבר געווען געוואלדיגע ספרים. אלע ספרי ראשונים, כמעט אלע פון זיי, זענען פארפאסט געווארן אין שפאניע. דער ריטב"א און דער רשב"א האבן געוואוינט אין שפאניע. אפילו דער רא"ש איז געקומען פון דייטשלאנד און זיך באזעצט אין שפאניע. אזויפיל פון אונזערע גדולים. רבי יהודה הלוי און דער רמב"ם האבן אויך געשטאמט פון שפאניע.

שפאניע איז געווען א גלענצנדע ארט, דאס וויגל פאר דאס אידישע געלערנטקייט, פאר תורה און גדולה! פאר גליק! וי גרויס איז געווען דאס גליק פון אונזער פאלק אין שפאניעדן הינזיכט פונעם אידישן לעבן האט געבליט אין שפאניע!

קאטאלישע אינוואדירער

ביז די אידן זענען באגאנגען א גרויסן גרייז. זיי האבן אנגעהויבן פארגעסן וי גליקליך זיי זענען און זיי האבן געגנומען וואס רפן אן אויג אויף די נישט אידישע געזעלשאפט און זיי נאכמאכן. זיי האבן אנגעהויבן זיך אויסמישן מיט זיי. זיי האבן אנגעהויבן צו קאמפאזירן און זינגען לידער פון ליבע אין לשון הקודש. דאס איז קיינמאל פריער נישט געווען ביים אידישן פאלק. זיי האבן אריינגעברענגט די גוי'שע קולטור אין זייערע היימען, אין זייערע לעבנס. זיי האבן אנגעהויבן פארלוירן גיין צווישן די גוים.

און דאן האט דער באשעפער געזאגט, "איידער עס איז צו שפעט, וועל איך דאס מוזן אפשטעלן." און דערפאר האט דער באשעפער צוגעפירט אז די קריסטן זאלן איינגעמען גאנץ שפאניע. וועו די קריסטן האבן איבערגענומען שפאניע, האבן זיך געענדיגט די גוטע צייטן. די קירכע האט זיך אריינגעריקט מיט איר צארן און שנאה און זיי האבן אנגעהויבן ארויסגעבן גזירות; זיי האבן אנגעהויבן צו באאיינפלוסן דעם קעניג און קעניגן אז זיי נויטיגן זיך מער נישט אין די אידן.

ביז עס איז געקומען די טרויעריגע צייט פון יאר רנ"ב, עס האט פאסירט א חורבן בית המקדש. אך! די גרעסטע טראגעדיע! **וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם** - "איר וועט פארלוירן גיין צווישן די פעלקער **וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם** - און דאס לאנד פון אייערע פיינט וועט אייך איינשלינגען (ויקרא כו:לח)." דאס איז וואס עס האט פאסירט. מיר האבן אנגעהויבן פארלוירן וועלן צווישן די פעלקער און א לאנד וואס איז אמאל געווען גאסט-פריינטליך, אן ארץ טובה, איז איבערגעדרייט געווארן צו א לאנד פון פיינט. און אזוי האט דאס אידישע פאלק ווידערמאל געדארפט נעמען דעם וואנדער שטעקן אין האנט און פארלאזן שפאניע. דאס אידישע פאלק האט נאכאמאל געדארפט גיין אין גלות.

ים רויבער און רוצחים

מיר דארפן צוריקקוקן אויף שפאניע און זען וואספארא גרויסע טראגעדיע איז פארורזאכט געווארן דורך די גרייזן פון די וועלכע האבן אנגעהויבן צו גיין אויף זינדיגע וועגן. דאס איז א וויכטיגע לערע פון וואס מ'דארף שטענדיג טראכטן. זינד ברענגט צרות אויפ'ן פאלק! וויפיל מענטשן האבן פארלוירן זייערע לעבנס וועו זיי האבן ארויסגעוואנדערט פון שפאניע? זיי האבן געדארפט פארן איבער'ן ים און זענען אטאקירט געווארן דורך ים רויבער. פרויען זענען פארכאפט געווארן, אפגעטיילט פון זייערע מענער, דורך די ים רויבער. וויפיל שיפן זענען איינגעזונקען אין ים?

און וועו זיי זענען אנגעקומען צו די בארטנס פון צפון אפריקע, זענען זיי אטאקירט געווארן דורך רוצחים. זייער פיל פון זיי זענען אומגעקומען. מיט די צייט האבן זיך געבויעט נייע קהילות אבער אינצווישן האט פאסירט א גרויסע טראגעדיע ביי די אידן. אזוי קוקן מיר צוריק און מיר זאגן, **וּמִפָּנֵי חַטָּאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ** - צוליב אונזערע זינד זענען מיר פארטריבן געווארן פון שפאניע.

די שיינע צייטן

אצינד וויל איך אריבערשפרינגען צו אונזער נאנטע פארגאנגענהייט. איר וועייסט, מיר קוקן צוריק צו אונזער גלות אין אייראפע, מזרח אייראפע, און מיר טראכטן, 'די אידן זענען דארט נישט גוט באהאנדלט געווארן. זיי האבן געדארפט באצאלן עקסטערע שטיירן. עס זענען געווען געטאס.' און דאס איז אמת. אין אלט-רוסלאנד, זענען געווען גלויביגע גריכישע קריסטן און די אידן זענען געווען צווייטע קלאס בירגער און א איד האט געקענט דערנידערט און פארשעמט ווערן אויפ'ן גאס. אבער לאזט מיר אייך עפעס ערקלערן.

עס איז נישטא דער מינדערסטער צווייפל אז יארן צוריק האבן די אידן אין אייראפע געאנסן פון פיל מער גליק ווי סיי ווער היינט צוטאגס. כאטש זיי זענען געפיניגט געווארן, דארפט איר אנערקענען אז ערשטנס, טוען די היסטאריע ביכער שאפן בייי אייך א נישט ריכטיגן בליק, עס זענען געווען רייכע אידן אין אלע דורות און די רייכע אידן האבן געזארגט אויף די ארעמע אידן. אין קיין שום ארט אין די וועלט איז נישט געגעבן געווארן אזויפיל צדקה ווי עס איז אלעמאל געווען צווישן די אידן.

דערצו, האבן די אידן געהאט א פאמיליע לעבן, די אידן זענען געווען אונטער די הנהגה פון דעם בית דין און דער בית דין האט זיכער געמאכט אז עס איז דא שלום בית, און אויב איינע פון די עלטערן זענען קראנק געווארן, האט דער בית דין געזען דערצו אז די זין און טעכטער זאלן זיך אפגעבן מיט זייערע עלטערן. מיר האבן גארנישט קיין אנונג ווי מאכטפול א בית דין אין אייראפע איז געווען. אפילו די קירכע האט געשטיצט די אויטאריטעט פונעם בית דין.

און זיי האבן געלעבט זעלבסטשטענדיג. יארן צוריק, פאר די ערשטע וועלט מלחמה, האט יעדעס שטעטל געהאט א פריסטאוו, א פאליציי שעף וואס איז אפט געווען א רשע און מ'האט אים געדארפט אונטערקויפן פון צייט צו צייט אז ער זאל נישט אנמאכן פראבלעמען פאר די איד. אבער עס איז אלעס געווען אונטער קאנטראל און די אידן האבן געלעבט אונטער אן אויטאריטעט.

גליק אין רוסלאנד

די אידן האבן געהאט זייער אייגענע געזעלשאפטליכע לעבן אין אייראפע. שבת איז געווען א געהויבענער טאג, זיי האבן געהאט אן אמת'ע שעצונג צום שבת. די אייראפע'אישע אידן האבן געלעבט גליקליך, טונקענדיג זיך אין די האניג פון די וועלט. זיי האבן געפירט א גלאררייכע לעבן.

אלט-רוסלאנד איז געווען א גלענצנדע היים פאר דאס אידישע פאלק דורכאויס הונדערטער יארן. און לאזט אייך נישט איינרעדן פון קיינעם אז עס איז נישט געווען - איך האב עס געזען מיט מיינע אייגענע אויגן, די אידישע שטעטלעך! וועו איך בין געווען אין אייראפע, האב איך אמאל

געגומען א פינף טאגיגער שפאציר מיט א חבר פון ישיבה לענגאויס ליטא. דאס איז געווען פאר רוסלאנד האט דארט אינוואדירט. עס איז נאך געווען א זעלבסטשטענדיגער רעפאבליק. ס'איז געווען מערקווירדיג צו זען ווי די שטעטלעך זענען אידישע שטעטלעך. מיר זענען געגאנגען לאנגע שטרעקעס אנצוקומען צו א שטעטל. אויף די וועגן אינצווישן האבן מיר געזען הויכע בנינים פון קאטוילישע קירכעס. דאס איז געווען א באוויז אז די שטעטלעך זענען אידיש און די גוים וואוינען אינדרויסן אויף די פעלדער. דאס שטעטל, די באזעצטע געגנטער, זענען געווען געגנליך אידיש. גלייך וואו די אויסגעפלאסטערטע וועגן האבן זיך אנגעהויבן, איז געווען אן עירוב, א דראנט וואס האט זיך געצויגן אין דער הייך העכער דעם שטראז. וועז דער רעגן סעזאן האט זיך אנגעהויבן, זענען די גאסן וואו די פויערן האבן געווואוינט געווארן זומפיג. דער וואגן איז איינגעזונקען ביז די ברעגן. דארט וואו עס איז געווען דער עירוב האבן זיך אנגעהויבן די אויסגעפלאסטערטע וועגן, פאר די אידן.

און דאס שטעטל איז געווען אינגאנצן אידיש. יעדעס שטעטל איז געווען אינגאנצן אידיש! אלע מסחרים זענען געפירט געווארן דורך אידן. די שטעטלעך האבן פארמאגט שולן. יעדעס שטעטל האט געהאט א מקוה. ס'איז געווען א בית השחיטה. די ארץ טובה פון רוסלאנד איז געווען א גלענצנדע געלעגנהייט.

חלק ב. דער היינטיגער גלות

די רבנים האבן פאראויס געזען

וועז האט זיך דאס געענדיגט? פארוואס זענען מיר פארשיקט געווארן אין גלות פון דעם ארץ טובה פון רוסלאנד, פון אייראפע? עס איז געווען **מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ**. דאס איז דער פשוט'ער אמת. אויב וואלטן מיר נישט געזינדיגט, וואלטן די אזוי גערופענע אויפגעקלערטע נישט געקומען און געהאלפן די אנארכיסטן וועלכע האבן אינטריגירט צו אראפווארפן דעם צאר פון טראן, און ווער ווייסט וואס וואלט דאן געווען? רוסלאנד וואלט געקענט בלייבן אונזער רעטונג, אונזער צוקומפט.

וואס האט פאסירט? **מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ** איז אלעס פאריבער. די משכילים האבן אנגעהויבן אוועקצושלעפן די יוגנט פון די תורה. זיי האבן אריינגעברענגט די גוי'שע פירונגען צווישן די אידן און זיי האבן אנגעהויבן צו אונטערברענגען מאכן תורה צענטערן. "איר דארפט נישט קיין אידישע רעלי'גיע," האבן זיי געזאגט, "אלע וועלן פון היינט אן זיין ברידער אינאיינעם! נישטא מער קיין אונטערדריקונג אויף די וועלט! נישטא מער קיין אומטאלעראנץ! אומטאלעראנץ איז אפגעשטארבן אויף אייביג! דאס גאנצע וואס מיר דארפן איז אן איבערטיילונג פון די פארמעגנס צווישן די מענטשן! יעדער וועט זיין פריילך!"

אין יאר תרס"ד האט אמאל אריינשפאצירט אין סלאבאדקע ישיבה א גרוועזענער תלמיד פון ישיבה, ער איז ארויף צו די בימה קעגן דעם ארון קודש מיט א רעוואלווער. ער האט געהאלטן דעם רעוואלווער אין די הייך בשעת ער האט געזאגט א רעדע קעגן די ישיבה. ער האט געזאגט, "זאכן זענען אנדערש. מיר דארפן מער נישט די אלט-מאדישע געשעפטן. עס האט זיך אנגעהויבן א נייע תקופה." קיינער האט נישט געקענט זאגן א וואדט, ער האט געהאלטן א רעוואלווער.

אויך צווישן די רעוואלטירער וועלכע האבן זיך ארויסגעשטעלט קעגן דעם צאר אים צו הרג'נען און איבערווארפן די רעגירונג האט זיך געפונען פון אידישן יוגנט. די רבנים האבן זיך געבעטן ביי זיי. "איר ברענגט א חורבן אויף דאס אידישע פאלק." די רבנים האבן געווארנט די יוגנט, "ארגאניזירט נישט קיין רעוואלוציע קעגן דעם צאר! פראבירט נישט צו איבערווארפן דעם צאר! וואס עס וועט פאסירט דערנאך וועט זיין פיל ערגער!" די רבנים האבן פאראויס געזען וואס עס וועט פאסירן. אבער די מענטשן האבן געזינדיגט! זיי האבן איגנאירירט די תורה'דיגע מנהיגים! זיי האבן זיך איינגערעדט אז זיי פארשטייען בעסער. דאס איז געווען אונזער זינד! אונזער זינד!

איין גרויסע תפיסה

דערנאך האט עס פאסירט; רוסלאנד איז צוזאמגעפאלן. דער צאר איז פארכאפט געווארן און אריינגעשלעפט געווארן צום קעלער פון א תפיסה און ער איז דערשאסן געווארן צום טויט. ס'האט זיך אלעס געענדיגט! און דער אידישער יוגנט האט געפייערט. "אונזער גלענצנדע נייע תקופה גייט זיך יעצט אנהייבן!" די אידישע קאמוניסטן האבן טריאומפירט, "הארעי! מיר האבן געענדיגט מיט'ן הויז פון די ראמאנאוו'ס! קאפוט מיט די טיראנען! אצינד האבן מיר פרייהייט."

און וואס האט פאסירט? רוסלאנד איז היינט איין גרויסע תפיסה! וועז דער צאר פון רוסלאנד איז געווען ביי די מאכט איז אלעמאל געווען זאכן וואס צו קריטיקירן, קיינער איז נישט פערפעקט, אבער אין יענע טעג האט מען געקענט ארומרייזן איבער גאנץ רוסלאנד. אויב האט מען געוואלט, האט מען געקענט ארויסגיין פון רוסלאנד. קיינער האט דיר נישט אפגעשטעלט. מיליאנען מענטשן האבן פארלאזט רוסלאנד אונטער די הערשאפט פונעם צאר - קיינער האט דיר נישט אפגעשטעלט. דו האסט זיך געקענט באשעפטיגן מיט אלע סארטן געשעפטן. עס זענען נישט געווען קיין אפהאלטונגען. די אידן זענען געווען באגרעניצט מיט גרויסע זאכן, אבער בכלליות איז געווען פרייהייט. עס זענען אויך געווען אידישע מיליאנערן.

און אצינד **מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ**, די רוסישע אידן וואלטן נאר צו קענען ארויסגיין פון רוסלאנד. זייער אינציגסטע האפענונג איז צו אנקומען צו עפעס אן אנדערע לאנד. היינט הערט מען א וויי געשריי: "העלפט די רוסישע אידן! העלפט די רוסישע אידן!" ווער האט פאראורזאכט די נידערלאגע פון די אידן אויב נישט די רוסישע אידן? די רוסישע אידן האבן געליבט דעם קאמוניזם. נאר וועז סטאלין איז געקומען צו די מאכט און ער האט אנגעהויבן אויסשטעלן די הויפט אידישע קאמוניסטן קעגן די וואנט און זיי דערשיסן, דאן האבן די רוסישע אידן פארלוירן זייער גלויבן אין קאמוניזם. אבער ביז סטאלין, האבן אלע דאס געשטיצט.

אפגעווישט די אידישקייט

איך רעד נישט פון די קליינע מינדערהייט פון אידן אין רוסלאנד, די העלדן וואס זענען פארבליבן אידן ביז צום היינטיגן טאג. אין רוסלאנד געפינט זיך א א קליינע מינדערהייט פון אידן וואס זענען פון צווישן די בעסטע אידן אין די וועלט. וועז א איד קומט ארויס פון רוסלאנד, וועז א פרומער איד, א ליובאוויטשער, קומט היינט ארויס פון רוסלאנד שטייען זיי אויף א העכערן שטאפל ווי די אמעריקאנער ליובאוויטשער אידן. זיי זענען אמת'ע אידן וואס האבן זיך מוסר נפש געווען פאר אידישקייט.

אבער איך רעד איבער די מאסן. די יעווסעקציעס. די מערהייט אידן האבן זיך אונטערגעגעבן צום אויפשטייג פון קאמוניזם. זיי האבן עס געליבט. איר וויסט פארוואס זיי האבן עס געליבט? ווייל די מאסן זענען געווען דורכגעפוילט אדורך און אדורך פון פריער; זיי האבן פיינט געהאט אידישקייט. זיי האבן עס פאר'מיאוס'ט. אפילו אידן וואס האבן געהיטן שבת האבן פיינט געהאט אידישקייט. זיי האבן געהיטן שבת ווייל עס איז געווען א נאציאנאלער טאג. עס איז געווען דער אידישער נאציאנאלער טאג פון רו. אידישע שטעטלעך האבן נישט געהאט קיין אנדערער רו טאג

אויסער שבת. אבער זיי האבן פיינט געהאט אלעס וואס איז אידיש. דער יוגנט האט עס פיינט געהאט. זיי זענען געווען אזוי פארגיפטעט דורך די השכלה, דורך די בונדיסטן און סאציאליסטן.

היינט איז אין גאנץ רוסלאנד פארבליבן בלויז איין שול, אין מאסקעווע. און אפילו דאס איז אויך נאר שוי-שפיל וואו די געהיימע פאליציי קומען אריין, זיי טוען זיך אן תפילין און זיצן דארט און האלטן א שטרענגע אויג אז די טוריסטן זאלן נישט זאגן א ווארט קעגן די קאמוניסטישע הערשאפט. אויב באזוכט איר אמאל אין די מאסקעווער שול, געבט זיך אכטונג צו וועמען איר רעדט נעבן אייך אויפ'ן באנק. ער איז א באהאלטענער אגענט פון די רוסישע רעגירונג. דאס איז איין שול! עס זענען געווען הונדערטער טויזנטער שולן אין אלט-רוסלאנד! קיין איינע איז נישט פארבליבן. אלעס איז אפגעווישט!

מיר באטראכטן דעם מדבר וואס איז פארבליבן: די אידישע בית החיים'ס זענען נישטא. זיי זענען פארוואנדלט געווארן אין פארקיר פלעצער און שפיל ערטער - די אידישע בית החיים'ס. די שולן, דער סלאבאדקער ישיבה. וועו איך בין געווען אין סלאבאדקער ישיבה האבן זיי דאן, נאך לאנגע יארן פון שווערע הארעוואניע, ענדליך אנגעזאמלט גענוג געלט צו בויען א לייטישער בנין. פאר הונדערט יאר זענען זיי געווען קוואדרטירט אין א האלצערנע געביידע - דארט האב איך געלערנט. אין די ווינטער איז געווען ציפעדיג קאלט! מיר האבן געדארפט טראגן וואלענע שטיוול אז אונזערע פיס זאלן נישט פארגליווערט ווערן. ענדליך האבן זיי געשאפט גענוג געלט פון אמעריקע און זיי האבן געבויט א שיינער בנין. באלד ווי זיי האבן זיך אריינגעצויגן דערין איז רוסלאנד אנגעקומען און די ישיבה האט זיך ווידעראמאל געדארפט ארויסציען. די אלטע געביידע איז איבערגענומען געווארן צו דינען אלס שטאל פאר פערד און דער נייער בנין איז געווארן א קלוב פאר ארבעטער. געענדיגט! נישטא מער קיין ישיבה.

דער אורזאך צו די וועלט מלחמה

נישט נאר אין רוסלאנד. אין ליטא. אין פוילן. סיי וואו אידן האבן אמאל געלעבט און די קאמוניסטן זענען אריינגעקומען - געענדיגט מיט די אידן. אויך קובא. וועו קובא איז איבערגענומען געווארן דורך די קאמוניסטן, האבן אידישע אמעריקאנער סטודענטן געטראגן קובאנער היטן. זיי זענען געווען סימפאטיש צו קאסטרא. וואונדערבאר! אן אגרעריען רעפארמער! "אה ניין, ער איז נישט קיין קאמוניסטישער דיקטאטור. ער איז בלויז אן אגרעריען (אגריקאלטור) רעפארמער וואס וויל איבער-איינטיילן די לאנד שטחים צווישן די מענטשן." למעשה, זענען דען היינט פארהאן עפעס אידן פארבליבן אין קובא? האוואנע איז אמאל געווען אן ארט וואו מענטשן האבן געוואוינט און גוט געלעבט און עס זענען דארט געווען אידישע קהילות. היינט איז גארנישט דא. גארנישט. גארנישט.

און אזוי האבן מיר אסאך וואס צו באדויערן. ווייל ווער האט געמאכט די גרייזן? ווער האט געזינדיגט? מיר האבן געזינדיגט! 'מיר' מיינט דאס אידישע פאלק בכלליות. אונזערע זין זענען געווען קאמוניסטן. אונזערע זין זענען געווען סאציאליסטן. אונזערע זין האבן געווארפן באמבעס אויפ'ן צאר. יא, אונזערע זין. אונזערע זין! אודאי זענען אויך געווען גוים וואס האבן דאס געטון, אבער **מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ**, צוליב אונזערע זינד זענען מיר נאכאמאל פארטריבן געווארן אין גלות.

און אזוי האט זיך נאך דאס אלעס אנגעהויבן די וועלט מלחמה. עס איז געווען צוליב אונזערע זינד. זיי האבן אלעס חרוב געמאכט. היטלער איז נאר געקומען און פארטיליגט אונזערע קערפערס, אבער די נשמות זענען שוין פון פריער געווען חרוב. עס איז נישט ווי יאנג איזרעאל שרייבער אדער אנדערע אמעריקאנער רבנים אדער מאדערנע היסטאריע שרייבער וואס זאגן אז אין אייראפע האט די תורה געבליט ביז היטלער איז געקומען. עס איז געווען זייער ווייט פון דעם.

אידן האבן חרוב געמאכט די תורה, נישט היטלער. היטלער איז אנגעקומען נאך וואס די אידן האבן אפגעטון די ארבעט. דאס איז וואס דער נפש החיים שרייבט, אז די גוים קומען קיינמאל נישט, נאר נאך וואס די אידן מאכן עס חרוב פון פריער. און אזוי שטייט אין גמרא סנהדרין (צו:) אויבער דעם בית המקדש: **קַמְּחָא טְחִינָא טְחִינַת** - די גוים זענען געקומען און צעמאלן מעל וואס איז שוין געווען צעמאלן. וועו טיטוס האט זיך געגרויסט אז ער האט חרוב געמאכט דעם בית המקדש האט דער באשעפער געזאגט, "דו האסט צעמאלן מעל וואס איז שוין געווען צעמאלן דורך די אידן. דו האסט נישט צעמאלן קיין שום ווייץ; דו האסט צעמאלן מעל." די אידן האבן עס שוין געהאט חרוב געמאכט.

וועלט נישט פאר די ליבעראלן

און אט קומען מיר צוריק צו דעם אלטן רב אין בראונסוויל. איין טאג, איין טאג, האב איך מורא אז מיר וועלן צוריקקוקן אויף אמעריקע און זאגן, "אוי! קוקט וואס איז געשען צוליב אונזערע זינד!" אצינד איז די שאלה, וואס איז בעסער? איז בעסער צו צוריקקוקן איין טאג און זאגן, "זעט, אמעריקע איז געווען אזא גוטער פלאץ. מיר האבן געהאט פרייהייט. קיינער האט נישט געשטערט די אידן. מיר האבן איבעראל געקענט עפענען ישיבות. מ'האט אפילו געקענט היטן שבת אין די לאנד. אידן האבן געקענט מאכן פרנסה. זיי האבן געקענט לייגן הכשרים אויף די עסן. איר ווייסט, צו לייגן א הכשר אויף עסנווארג איז נערווירנד פאר די גוים. זיי האבן נישט ליב דעם געדאנק. אבער זיי קענען אונז נישט אפשטעלן. און אזוי קויפן אויך די גוים פראדוקטן מיט אן O-U השגחה סטעמפל כאטש זיי וויסן נישט וואס עס מיינט, אבער זיי העלפן צו באצאלן דערפאר. זיי באצאלן מער פאר די פראדוקטן ווייל מיר באקומען די השגחה. און אזוי איז עס איבער'ן גאנצן לאנד, מיר גענישן פון אלעם גוטן.

און וואס טוען די אידן? די אידישע יוגנט זענען מארקיסטן. זיי פראבירן וואס מער צו אונטערברענגען אמעריקע. אידישע פאליטיקאנטן ווי קאטש, סאלארז און אנדערע העלפן די אידן צו חרוב מאכן אמעריקע מיט זייערע ליבעראלע שיטות. אודאי זענען דא גענוג גוים וואס טוען דאס אויך. אבער אונזערע זין זענען דארט מיט די ליבעראלן.

און אידן וועלן פאר סאלארז און קאטש. אידן האלטן זיי ביי די מאכט. אודאי געבט זיי קאטש צוריק פארשידענע בענעפיטן. און פאר די בענעפיטן, טוען די עסקנים, די שתדלנים, פארקויפן אונזערע וואלן. גאנצע קהילות פון פרומע אידן וועלן פאר די מענטשן און זיי זענען שולדיג מיט'ן אונטערברענגען אלעס וואס מיר פארמאגן!

אמעריקע'ס סאציאליסטישע צוקומפט

קוקט וואס פאסירט צו אמעריקע! די גאנצע יוגנט וועלט געמיין. אין די שולעס! די אידישע לערערס אין די שולעס בויערן אריין אין די קעפ פון די קינדער, און דאס זענען אונזערע זינד! אונזערע וואלן! אונזער אפאטיע! די אידן רואינירן דאס אלעס. זיי רואינירן אמעריקע!

דאס איז א טראגישער טעות פון די אולטרא-ליבעראלישע אידן וואס שלאגן זיך קעגן רעליגיע אין די שולעס. לאזט זיי האבן רעליגיע! אידן טארן זיך נישט קעגנשטעלן דעם פאקט אז דאס איז א וויס-קריסטליכע לאנד. מיר דארפן זאגן "געזונטערהייט!" זאלט איר האבן נאכמער מאכט! מיר זענען צופריידן מיט דעם. לאזט עס בלייבן א וויס-קריסטליכע לאנד. אודאי איז עס א קריסטליכע לאנד און אזוי דארף עס בלייבן. די ישועה פון אמעריקע איז אז עס זאל פארבלייבן א קריסטליכע לאנד וויל צו זיין א

קריסטליכע לאנד איז צען טויזנט מאל בעסער ווי צו זיין א ג-ט'לאזע לאנד - ווייל געגנליכע כפירה איז צען טויזנט מאל ערגער ווי געצנדינערייַ.

וואס ווילט איר? אז מיר זאלן איין טאג צוריקקוקן פון אונזער נייַע ארט אין גלות; אין יאפאן, אדער אפשר וועלן מיר פארשיקט ווערן קיין אסטראליע, און מיר וועלן צוריקקוקן אויף די גוטע אלטע טעג ווען מיר האבן געהאט דאס געוואלדיגע לאנד פון פרייהייט אויסגעשפרייט פון איין אקאאן צו די אנדערע וואו מיר האבן געקענט ארומרייזן און פארדינען געלט און לעבן באקוועם און היטן אידישקייט?! מיר וואלטן געקענט בויען ישיבות איבער'ן גאנצן לאנד. מיר וואלטן געקענט האבן תורה און עולם הזה אינאיינעם, גליק און הצלחה און שלימות אין עבודת ה'.

און מיר וועלן צוריקקוקן און זאגן, "קוקט וואס איז געווארן פון דעם ארץ טובה?!" עס קען ווערן א קאמוניסטיש געפירטע לאנד, חס ושלום, וואו איר וועט נישט קענען האבן אפילו איין שול. זאגט נישט, "ווי אזוי קען עס זיין? ס'איז אוממעגליך!" דער אמת איז אז ס'איז פיל א גרעסערער וואונדער אז רוסלאנד פארמאגט נישט אפילו איין שול, און מיינט נישט אז דאס קען נישט פאסירן דא; אין אמעריקע קען עס לייכטער פאסירן. עס קען ווערן סאציאליסטיש, אן קיין ספק.

אמערקאנער גאז קאמערן

אדער קען עס חס ושלום פארוואנדלט ווערן צו א פאשיסטישע לאנד. די גוים פון די מיטל-מעריב קענען ווערן אזוי פאר'מיאוס'ט פון די ליבעראלן און מאכן א רעוואלוציע און ווער ווייסט וואס עס וועט דאן זיין. אמעריקע, א פאשיסטישע לאנד, חס ושלום?! ווער ווייסט וואספארא סארט גאז קאמערן עס קענען דא אויפגעשטעלט ווערן? אין אמעריקע קענען זיי מאכן בעסערע סארטן ווי די דייטשע האבן געמאכט.

און דערפאר דארפן מיר זיך שטארקן שוין יעצט! נישט צו דארפן וויינען שפעטער און זיך קלאפן אין הארץ, **מִפְּנֵי חֶטְאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ**." מיר דארפן זיין פאראייניגט זיך צו שלאגן פאר ערליכקייט, צו פארשפרייטן תורה, צו שטיצן ישיבות. אונזערע אייגענע פאמיליעס זאלן אלע זיין פרום. אונזערע היימען דארפן זיין אפגעהיטן פון די גוי'שע ווענג, די מאטריאליסטישקייט און ליצנות.

ווען מיר גייען צו די וואלן, וועלן מיר בלויז פאר די ווועלכע פראבירן צו אויפבויען אמעריקע, נישט פאר די מענטשן וואס שטיצן אויסגעלאסנקייט, נישט פאר די ווועלכע ברענגען אונטער מאראלישקייט, ווועלכע רואינירן די יוגנט. אינאיינעם דארפן מיר פראבירן אפצוהיטן וואס מיר פארמאגן ווייל דאס איז וואס דער באשעפער ויל פון אונז. און אפשר, אויב מיר וועלן זוכה זיין, אפשר וועט דער באשעפער שיקן משיח אונז ארויסצונעמען פון אמעריקע גראד קיין ארץ ישראל. מיר וועלן נישט דארפן מאכן נאך א סטאנציע אין אסטראליע אדער יאפאן.

חלק ג. גלות און גאולה

טראכט פון משיח'ס צייטן

אצינד, לאמיר זיך פארשטעלן דעם גרויסן טאג. פארוואס זאלן מיר זיך עס נישט פארשטעלן - נאך אלעם וועט אמאל קומען א סוף צום גלות. נישטא קיין ספק אין דעם. דאס איז א טייל פון אונזער אמונה. יעדער איד מוז זיך האלטן צו די אמונה וואס דער באשעפער האט אונז צוגעזאגט אז ער גייט אונז צוריקברענגען צו אונזער אמאליגע גרויסקייט און אפילו נאכמער.

דאס מיינט, אז איין טאג וועלן מיר זיצן, אפשר וועלן מיר זיצן אין אונזער שול אין פלעטבוש און פלוצלינג, "משיח!" אוי וועט דאס זיין מורא'דיג! **וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ גָּלֻיּוֹתֵינוּ** - דער באשעפער וועט אויפהייבן דעם פאן צו איינזאמלען אונזער פארשפרייטונג. מיר וועלן מארשירן צוריק קיין ארץ ישראל פון אלע לענדער, אונטער דעם פאן פון באשעפער! דאס גייט פארקומען אויף א גרויסן פארנעם, איבער די גאנצע וועלט, און די פעלקער וועלן אונז גארנישט קענען טון.

דאס גאנצע וואס זיי וועלן קענען טון איז צו באטראכטן מיט פארכט: דאס אידישע פאלק זענען יעצט אויסגעלייזט! זיי מארשירן צוריק צו זייער היימלאנד!"

דרך אגב, אויב האסטו נישט אזא בילד אין דיין קאפ, נעם זיך דערצו און לייג אריין אזא בילד ווייל דאס איז וויכטיג פאר די אמונה וואס איז א פליכט אויף יעדן איד.

כבוד און פרייד

דאס איז וואס גייט צום סוף פאסירן. מיר וועלן צוריקקומען. און אלע פעלקער וועלן קאאפערירן און אונז העלפן צוריקקומען. זיי וועלן אונז ארויסגעבן אונזער געלט פון אונזערע באנק קאנטעס און זיי וועלן אונז גוט באצאלן פאר אונזערע לאנד פארמעגנס. די פעלקער וועלן אנהייבן צושטעלן לופט רייזעס פאר אונזער פאלק. אלע ערעפלאנען וועלן זיין געאייגנט בלויז פאר אונז - איין וועג! אלע שיפן וועלן זיין אויסשטאפירט פאר אונז! אלע באנען וועלן פארן אין איין ריכטונג! דאס אידישע פאלק קומט צוריק צו זייער היימלאנד!

עס וועלן זיין אזויפיל האנט באגריסונגען. עס וועט זיין א געוואלדיגע דערהייבונג. **אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ** - דאן וועלן אונזערע מיילער זיין פול מיט געלעכטער, **וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה** - און אונזערע צונגען וועלן זיין פול מיט געזאנג (תהלים קכו:ב). נישטא קיין ספק אין דעם אז עס וועט זיין געלעכטער און געזאנג אין די גאסן. **עַמְּדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָם** - אונזערע פיס וועלן שטיין אין די טויערן פון ירושלים (תהלים קכב:ב). די פרייד וועט זיין אזוי גרויס אז מיר קענען זיך עס נישט פארשטעלן! ס'איז אומגלויבליך, דאס גליק וואס וועט ארומנעמען דאס אידישע פאלק! מיר וועלן ענדליך זיין צוריק פאראייניגט נאך אזויפיל יארן פון גלות.

ווען דער גרויסער שופר וועט בלאזן, וועט דאס זיין א צייכן אז די פעלקער דארפן זיך אונטערגעבן. יעדער וועט דארפן זאגן "יא". און דאס איז זייער א קאמפליצירטער פראצעדור, עס זענען דא פיל אונטערנאציאנאלע פארפליכטונגען, אפמאכן צווישן די פעלקער, אלעס וועט דארפן בטל ווערן וויל זיי גייען זיך יעצט אונטערגעבן צו די געוואלדיגע פראקלאמאציע אז דאס אידישע פאלק מוז צוריקגעשטעלט ווערן אין זייער לאנד, נישט קיין חילוק וואס.

פרייד און געווין

למעשה, איך וויל אייך נישט צעשטערן די דאזיגע סצענע אבער איך מוז אייך זאגן אז עס וועט נישט זיין אזוי פשוט. ס'איז נישט אזוי פשוט. וויל ווען ירמיהו הנביא דערציילט איבער די אומקערונג פון דאס אידישע פאלק פון זייער גלות, ווי אזוי די שבטים וועלן איין טאג צוריקקומען, זאגט ער אזוי (ירמיהו לא:ח): **בִּבְכִי יָבֹאוּ** - מיט געווין וועלן זיי קומען, **וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם** - און מיט געבעט וועל איך זיי פירן. דאס מיינט, אז בשעת מיר וועלן צוריקקומען וועט אויך זיין עפעס טרויער, אביסל געווין.

איז די שאלה, מיר רעדן דא פון די צייט פון די גאולה, די צייט פון די העכסטע פרייד, און דא זאגט אונז ירמיהו אז עס וועט זיין געווין. וואס גייט דא פאר?

און דער ענטפער איז, אז אינדערמיט פון די געוואלדיגע פרייד וועט אויך זיין טרויער; טרויער איבער די פיל מענטשן וואס וועלן נישט צוריקקומען

מיט אונז, די אידן וועלכע זענען פארלוירן געגאנגען צווישן די גוים אין גלות! אאה, צו ווערן פארלוירן; דאס איז עפעס אויף וואס צו ווייזען.

ס'איז שרעקעדיג צו טראכטן פון דעם! ווי די גמרא (מכות כד.) זאגט, **מִסְתַּפְּיָנָא מֵהַאי קְרָא** - איך האב מורא פון דעם פסוק **וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם** - און איר וועט פארלוירן גיין צווישן די פעלקער! (בחקותי כו:לח). דאס זענען עפעס גאר שרעקעדיגע וועדטער אין די תורה; אז געווייסע פון די אידישע קינדער וועלן פארלוירן גיין צווישן די פעלקער. און דערפאר, וועז מיר וועלן זיך אומקערן, וועלן מיר ווייזען איבער אונזערע ברידער וועלכע זענען פארלוירן געגאנגען דורכאויס די צוויי טויזנט יאר אין גלות.

דער פלאן פון גלות

אבער איך וויל אייך אצינד זאגן א גרויסן חידוש איבער אט די טראגעדיע; דער פסוק **וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם**, דאס פארלוירן גיין צווישן די פעלקער, איז נישט קיין צופאל, אן אומווילנדע תוצאה פון גלות. דאס איז דער פלאן פון גלות פון אנהייב אן. אודאי האט דער באשעפער פיל כוונות, פיל פלענער. איך האף אז איך וועל נאך איין טאג אנקומען צו רעדן פון דאס אלעס; מיר וועלן זיך מאכן א ליסטע און באשמועסן אלע פון זיי בפרטיות אבער אצינד ווילן מיר רעדן פון די איינע, אז מענטשן וועלן פארלוירן גיין.

אין די היינטיגע פרשה זאגט דער באשעפער (כו:לג), "**וְאֶתְכֶם אָזָרֶה בַּגּוֹיִם** - און איך וועל אייך פארשפרייטן צווישן די פעלקער." למעשה, דאס ווארט **אָזָרֶה** מיינט ווינטשוויפלען ווייץ, דאס צעטיילונג פון די פסולת פון די גוטע ווייץ קערנדלעך. איך ווייס נישט אויב איר האט שוין אמאל באטראכט איינעם ווינטשויפלען ווייץ. איך האב עס באטראכט אמאל וועז איך בין געווען אין אייראפע. דער ווינט האט געבלאזן און דער פעלד ארבעטער האט געהאט א גרויסע הויפן פון ווייץ נעבן זיך. ער האט אויפגעהויבן אן אנגעפילטער שאוועל און געווארפן די קערנדלעך צו דער ווינט און דאס פסולת איז אוועקגעפלויגן, בשעת די קערנדלעך, וואס וועגן שווערער, זענען אראפגעפאלן.

עס איז געווען זייער א שטייטער פראצעדור. נאכאמאל און נאכאמאל וואלט מען די קערנדלעך צו דער ווינט און נאכאמאל און נאכאמאל וועדט אביסל פסולת אוועקגעבלאזן. מיט דעם לערנען מיר א נייער ציל פון גלות. ס'איז נישט בלויז **מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ** - א שטראף צוליב אונזערע זינד. ס'איז א צוועקפולער פראצעדור; דאס איז, אפצוטיילן די שוואכע פון די שטארקע, די געטרייע פון די נישט אזוי געטרייע. דאס איז וואס עס מיינט, "איך וועל אייך **אָזָרֶה** צווישן די פעלקער."

אויסקלייבן די בעסטע

אלזא, אין פאל וואס איר האט נישט פארשטאנען די וואדט אין די היינטיגע פרשה, קומט דער נביא עמוס און זאגט די פאלגנדע נבואה אין נאמען פון באשעפער: **כִּי הִנֵּה אָנֹכִי מְצַוֶּה** - זע איך טו אייך באפעלן, **וַהֲנִעוֹתִי בְּכָל הַגּוֹיִם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל** - און איך וועל ארומפירן דאס הויז פון די אידן צווישן די פעלקער, **כַּאֲשֶׁר יְנוֹעַ בַּכְּבָרָה** - ווי מ'שאקלט עפעס אין א זיפל (ט:ט). "איך וועל געבן א באפעל" מיינט, אז אויב איר זעט אז עס פאסירן זאכן, מיינט נישט אז עס איז א צופאל; דאס איז מיין באפעל! "איך וועל זיי ארומשאקלען ווי מ'שאקלט ארום מעל אין א זיפל."

איר ווייסט וואס עס איז א זיפל? אין א זיפל האט איר מעל און איר האט אפאר שטיינדלעך. דורך עס האלטן אויף איין ארט וועט איר נישט אפטיילן די מעל פון די שטיינדלעך. איר מוזט ארומשאקלען די זיפל ארויף און ארפ. למעשה, די מעל וואלט בעסער געוואלט איר זאלט עס לאזן רוען, ס'איז נישט אזוי באקוועם צו וועדן אזוי ארומגעשאקלט אבער מיר ווילן האבן ריינע מעל, דערפאר שאקלען מיר עס ארויף און ארפ און אהין און צוריק און דאס פארורזאכט אז די מעל גייט ארויס און די שמוץ וועדט אפגעהאלטן. און ווי שטערקער איר שאקלט עס, אלץ בעסער ארבעט עס - די מעל וועדט דורכגעזיפט פון די שמוץ, ביז איר באקומט ארויס ריינע מעל.

אזוי זאגט דא דער באשעפער, אז איינע פון די עיקר צילן פון וועדן פארשפרייט צווישן די פעלקער איז צו ארויסזיפן די אומגעטרייע. "איך וועל פירן דאס הויז פון די אידן צווישן די פעלקער כדי פטור צו וועדן פון די אומגעטרייע. דאס איז דער צוועק, צו זען וועד עס וועט פארבלייבן ביז'ן סוף. וועד וועט בלייבן געטריי דורך אלע אומשטענדן? די וועלכע וועלן ארויספאלן זענען אזעלכע וואס איך וויל זיי זאלן ארויספאלן. נאר אזעלכע וואס זענען אמת'דיג געטריי וויל איך זאלן פארבלייבן.

דער פראצעדור פון אויסווארצלען

און אזוי טוען זיך די רעפארמער אפשיילן פון אונז, אראפ פונעם קערפער פון דאס פאלק, און וועדן פארלוירן. זיי פאלן אוועק וויי הויט-וואדצלען! ווילאנג א הויט-וואדצל איז באהאפטן צום קערפער, איז עס א מקור פון ליידן, פון אומבאקוועמליכקייט. אבער וועז עס טרוקנט זיך ענדליך אויס פאלט עס אראפ.

די אלע וועלכע אנטלויפן צו גרענוויטש ווילעזש און די אלע וועלכע לעבן מיט גוים און די אלע וועלכע מאכן נאך די גוי'שע וועגן און זיי שעמען זיך צו זיין אידן, איז דער באשעפער פריילין צו פטור וועדן פון זיי! דאס איז דער צוועק פון גלות, צו אויסוואדצלען די שוואכלינגען. נאר די העלדן וואס האלטן זיך אפילו זיי זענען א מינדערהייט; זיי זענען דער צוועק, דער צוקומפט, פון דאס אידישע פאלק.

למעשה, דאס מיינט נישט אז מיר זאלן נישט פראבירן זיי צו ראטעוונען. אודאי דארפן מיר ראטעוונען אידן, אבער קיינער וועדט נישט ארויסגעזיפט דורך אנדערע. **וַהֲנִעוֹתִי בְּכָל הַגּוֹיִם** - איך וועל אייך שאקלען צווישן די פעלקער. דער באשעפער שאקלט, אבער קיינער וועדט נישט ארויסגעזיפט דורך דעם באשעפער; זיי זיפן זיך אליין ארויס. געדענקט דאס. קיינער וועדט נישט פארלוירן דורך זיין רצון. עס פאסירט וועז זיי באשליסן זיך אויסצומישן מיט גוים, וועז זיי וועלן אויס אוועקצוגיין פון זייער פאלק, וועז זיי וועלן אויס זיך צו שמדן, וועז זיי באשליסן אוועקצואוארפן אידישקייט און צו לעבן ווי די גוים ארום זיי, זיי זיפן זיך אליין ארויס. אודאי איז עס א טראגעדיע. אבער דאס איז דער צוועק - כדי אויסווארצלען די אומגעטרייע. און דאס איז דער פראצעדור וואס מיר גייען אדורך יעצט און דורכאויס אונזער גאנצע היסטאריע.

מיר ווערן געשאקלט

אלזא, די זיפל ארבעט נישט אלעמאל די זעלבע. עס איז געווען א בבל'ישע זיפל און א שפאנישע זיפל און עס איז געווען א דייטשע זיפל. עס איז געווען אן אראבישע זיפל און עס איז געווען א פוילישע זיפל. יעדער האט געהאט אנדערע סארט נסיונות און אנדערע סארטן אפקומענישן.

עס איז אויך דא אן ארץ ישראל'דיגע זיפל. אידן וועדן היינט פארלוירן אויך אין ארץ ישראל פונקט ווי סיי וואו. אויף די גאסן פון תל אביב וועדן פיל אידן פארלוירן יעדן טאג. און מיסיאנערן זענען דארט פארנומען. זייער פיל אידן זענען פארשיקט געווארן פון ארץ ישראל קיין ארגענטינע און

אנדערע דרום אמעריקאנער לענדער, ווייל די מיסיאנערן האבן זיי געכאפט און אפגע'שמד'ט און פארשיקט צו ווייטע ערטער זיך אויסצומישן מיט קריסטן.

און אודאי איז אויך דא אן אמעריקאנע זיפל. ס'איז א גרויסער רחמנות וויפיל אידן האבן זיך ארויסגעזיפט. ס'איז ליידער אמת. פיל מער זענען געווארן פאר'גוי'שט. דער באשעפער שאקלט נאך אלץ די זיפל און זייער פיל מענטשן ווערן פארלוירן אין די היינטיגע נארישע אמעריקאנער קולטור. זייער פיל אידן ציען זיך ארויס צו געגנטער וואו זיי האבן מער נישט קיין אידישע שכנים. דאס איז אויך א שאקלונג; די גלוסטונג נאך גרעסערע הייזער, נאך לוקסוס, נאך גוי'שע וועגן און אונטערהאלטונגען. און אזוי ציען זיי זיך צו ערטער וואו עס געפינען זיך בלויז גוים און זיי ווערן פארלוירן.

א טייל פונעם פלאן

און די אלע פראצעדורן פון אונז שאקלען ארויף און אראפ זענען פאר די טובה אז מיר זאלן פטור ווערן פון די אומבאוויליגטע עלעמענטן און געבן פאר די שטארקערע, פאר די געטריערע, א געלעגנהייט צו באוויזן זייער שטאנדהאפטיגקייט און ווערן גרויס. דאס איז איינע פון די סיבות פארוואס מיר האבן געדארפט האבן שיכור'ע קאזאקן. מיר האבן געדארפט האבן דייטשן. מיר האבן געדארפט האבן די אלע גוים, כדי אונז צו מאכן גרויס. און דאס איז אויך פארוואס מיר דארפן האבן די נסיונות. מיר דארפן האבן די אמעריקאנער, די לוקסוס, די ליצנות, די ליבעראלן און די כפירה. דאס אלעס דינט ווי א זיפל, צו אויסווארצלען די שוואכע און צו לאזן די בעסטע פארבלייבן. דאס איז אונזער גרויסקייט! צו באוויזן אונזער שטאנדהאפטיגקייט.

און אזוי זענען מיר אז דער גלות איז נישט בלויז אן אומגליק. ס'איז א פלאן! ס'איז אן אלטער פלאן! איר געדענקט וואס עס שטייט ביי יציאת מצרים (שמות יג:יח), **וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם**. זאגן אויף דעם די חז"ל, **אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה** - נאר איינס פון פינף זענען ארויסגעגאנגען. א גרויסער צאל אידן זענען פארלוירן געגאנגען אין מצרים.

למעשה, זיי זענען נישט געווען שלעכט. קיינער איז נישט געווען שלעכט. נאר זיי זענען נישט געווען גענוג גוט. דער באשעפער האט געוואלט ס'זאל זיין מער ווי בלויז גוט און אזוי זענען די וועלכע זענען נישט געווען גענוג גוט ארויסצוקומען פון מצרים מיט די אידן צו באקומען די תורה ביים בארג סיני, ארויסגעזיפט געווארן. וועגן עס איז געקומען מכת חושך, דריי טעג פון פינסטערניש, זענען זייער פיל אידן אויסגעשטארבן. דער באשעפער האט אויסגעקליבן די גוטע און זיי געראטעוועט און זיי זענען געווארן דאס כלל ישראל. דאס זענען געווען די געטרייע, די שטארקע, די הארטנעקיגע; זיי זענען די וועלכע זענען ארויסגעגאנגען.

די פרייליכע ענדע

און עס וועט נישט זיין אנדערש אין צוקומפט. אויב מענטשן קערן זיך צו די גוים אין האווייא, אויב זיי קערן זיך אוועק ווייט, זאגט דער באשעפער, "בלייב דארט. איך זוך מיינע מענטשן, די וועלכע זענען פארבליבן מיט מיר." אלזא, עס קען זיין אז די מענטשן וועלכע זענע געבוירן געווארן אין האווייא, זיי ווייסן נישט, זיי זענען **תינוקי שנשבה**, אויף זיי שטייט **מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל** - דער באשעפער וועט זיי איינזאמלען צוזאמען מיט אלע אידן. אבער די וועלכע פראבירן צו פארלוירן גיין, וועלן טאקע מצליח זיין צו פארלוירן גיין.

און דערפאר איז עס אזוי וויכטיג צו מאכן זיכער אז דו ווערסט געפינען, אן צו ווארטן ביז עס איז צו שפעט. ווען די צייט וועט קומען, דאן וועט שוין זיין צו שפעט. פונקט ווי אין מצרים, ווען די אידן זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים, די וועלכע האבן געדארפט פארבלייבן האבן געקענט זאגן, "איך האב געטוישט מיין מיינונג. איך וויל ארויסגיין." ניין, נישטא וואס צו מאכן. דו האסט שוין פארפאסט דעם שיף. זיי האבן פארפאסט דעם שיף. ווען די צייט קומט ארויסצוגיין, דארפסטו זיין גרייט פאר דעם רוף. דו דארפסט זיין אנגעגרייט.

און דאס איז אונזער אויפגאבע אויף די וועלט, צו ווערן בעסער און בעסער; צו ווערן גרייט פאר דעם גרויסן טאג. דאס איז די גדלות פון אונזער פאלק, צו פארבלייבן די בעסטע, די געטרייסטע וואס מיר קענען. און ווי בעסער מיר וועלן דאס ווייסן, אלץ שנעלער וועט קומען דער טאג ווען מיר וועלן קענען אויפהערן צו זאגן **מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ**; מיר וועלן זוכה זיין צו זען דעם סוף צו די צרות און מיר, די וועלכע זענען פארבליבן שטארק בשעת די זיפל האט זיך געשאקלט, וועלן זיין נעלה ברנה, מיר וועלן ארויפגיין קיין ארץ ישראל מיט געזאנג און פרייד.

שאלות ותשובות - מיט הגאון ר' אביגדור מיללער זצ"ל

שאלה:

איז עס בעסער פאר א רשע צו שטארבן וואס פריער כדי אים צו פארמיידן פון טון מער עבירות, אדער אז ער זאל ערליבט ווערן צו לעבן כדי צו קענען תשובה טון און טוישן זיינע וועגן?

תשובה:

דער באשעפער זעט אלעס פאראויס. ער זעט וואס עס גייט פאסירן און אמאל ווען ער זעט אז איינער זינקט איין טיפער און טיפער אין זיינע זינד, איז בעסער פאר אים עס אפצושטעלן.

למעשה, אפילו אויף צדיקים ווערט אמאל געזאגט, **ימות זכאי ואל ימות חייב** - בעסער זאל ער שטארבן ריין ווי איידער צו לעבן ווייטער און ווערן פארשולדיגט. צומאל ווערן צדיקים אוועקגענומען פון די וועלט כדי זיי זאלן נישט זינדיגן. די גמרא דערציילט א מעשה פון צוויי ערליכע מענטשן וועלכע זענען געשטארבן יונג און עס שטייט דארט אז זיי זענען געווען ווי פרוכט וואס ווערן אראפגענומען פון בוים פונקט ווען זיי ווערן רייף; ווייל ווי לענגער זיי הענגען אויפ'ן בוים הייבן זיי אן צו ווערן פארפוילט. דער באשעפער האט געזען אז שפעטער אין לעבן וועלן זיי זיך נישט פירן גוט, האט ער זיי אראפגענומען. דאס איז פיל מאל אן ענטפער - עס זאל נישט פאסירן - אבער ווען א יונגער מענטש גייט אוועק פון די וועלט און מיר זענען גארנישט שלעכט ביי אים, קען זיין אז דער באשעפער האט פאראויס געזען אז ער איז אויסגעשטעלט צו האבן אומשטענדן אין לעבן וואס וועלן אים גורם זיין צו פאלן, האט אים דער באשעפער אוועקגענומען פון די וועלט בשעת ער איז נאך גוט. ס'איז א חסד פאר דעם מענטש - אין עולם הבא איז דער מענטש דאנקבאר אויף דעם וואס דער באשעפער האט געטון צו אים.

דרך אגב, איך מוז צולייגן, כאטש וואס ס'איז נישט אויף די נושא, צומאל ווערן מענטשן געבוירן בלויז צו לעבן א קורצע צייט. נישט יעדער ווערט געבוירן צו לעבן לאנג. ס'איז א טייל פון דעם באשעפער'ס פלאן. צומאל ווערט א קינד געבוירן בלויז צו לעבן א טאג, און דאס איז דעם באשעפער'ס פלאן. וואס איז דער צווועק? מיר קענען פראבירן צוטרעפן א טייל פון די צווועקן; אפשר איז עס אויסצופראבירן די אמונה פון די עלטערן. סיי וואס עס זאל זיין, ווועט עס אנטפלעקט ווערן בעולם הבא. אין עולם הבא ווועט פארטריבן ווערן די גאנצע פינסטערניש.